

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

VWS

T.a.v. DGV (10)(2e) 0)(2e)

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

KvK Utrecht (10)(2g)

T (10)(2g)
info@rivm.nl

memo

Tweewekelijkse beleidsrapportage
RIVM Corona Gedragsunit (nr. 4)

Datum
2 juli 2020

Ons kenmerk

Uw kenmerk

Kopie aan

Bijlage(n)

1. Introductie Corona Gedragsunit

De Corona Gedragsunit ondersteunt beleid door gedragswetenschappelijke kennis te ontsluiten, te ontwikkelen en te vertalen naar antwoorden en adviezen voor overheidsbeleid en –communicatie. In deze rapportage de belangrijkste high-lights voor beleid, van de opbrengsten van de afgelopen twee weken.

Highlights onderzoeksresultaten periode 11 juni – 2 juli

- Draagvlak voor de maatregelen blijft in het algemeen hoog (>80%). Dalend zijn draagvlak voor thuis werken en 1,5 meter afstand houden. Draagvlak voor gebruik niet-medisch mondkapje in het OV is gestegen.
- 39% van de respondenten kwam afgelopen week op een te drukke plek, daarvan keerde 28% om.
- Er is een flinke daling in het aantal mensen dat het (heel) makkelijk vindt om 1,5 meter afstand te houden (van 63 naar 45%).
- Het pakket maatregelen is voor 61% van de respondenten niet altijd logisch, wat bij een deel verwarring geeft en de motivatie om ze te volgen kan beïnvloeden.
- Terwijl het sociale leven weer op gang komt, neemt het aantal mensen dat zich somberder, angstiger of eenzamer voelde af.
- De meerderheid van de respondenten gaat in Nederland op vakantie, of gaat helemaal niet.
- De impact van de pandemie op jongeren is groot, het lijkt bij hen een grotere negatieve impact te hebben op welbevinden dan bij andere leeftijdsgroepen.
- Mensen verwachten dat de uitslag van een serologische test (op anti-stoffen) hen niet zal beïnvloeden in het volgen van de maatregelen.
- Op twitter veel vragen over onduidelijkheid over de interpretatie van maatregelen en kritiek op de onlogica ervan. Aandacht voor complottheorieën nam af.

2. Onderzoeksresultaten

Datum
2 juli 2020

Ons kenmerk

Inmiddels is de vierde ronde van het vragenlijstonderzoek geanalyseerd. In totaal hebben ruim 50.000 mensen in de periode 17 – 21 juni deelgenomen aan deze ronde van dit onderzoek, waarvan ruim 43.000 ook aan eerdere rondes hebben deelgenomen. De responsgroep vormt geen afspiegeling van, maar wel een indicatie voor de Nederlandse bevolking. Het vragenlijstonderzoek betreft een landelijk onderzoek van RIVM en GGD GHOR samen met de 25 GGD'en. In aanvulling op het vragenlijstonderzoek zijn dertig interviews gehouden en is een social media scan uitgevoerd. Ook is onderzoek uitgevoerd naar gedrag en informatiebehoefte rond zelftesten.

2.1 Toepassing maatregelen na 17 juni

Algemeen

Voor veel van de maatregelen is het draagvlak hoog. 88 tot 93% staat achter de hygiënemaatregelen, zoals 20 seconden handen wassen en geen handen schudden. Ook voor de regels 'vermijd drukte', 'thuisblijven bij verkoudheid' en 'thuisblijven bij huisgenoten met klachten' is veel draagvlak (83 tot 90%). Zoveel mogelijk thuis werken kan op minder draagvlak rekenen (67%) en dit neemt ook af (min 7 procentpunt). De regel om een niet-medisch mondkapje in het OV (openbaar vervoer) te dragen heeft minder draagvlak (65%), maar dit is wel toegenomen ten opzichte van de vorige meting (11 procentpunt). Bij 73% van de deelnemers is er draagvlak voor het laten testen op COVID-19 infectie bij verkoudheidsklachten. Ondanks de versoepelingen en vereenvoudiging rondom bijvoorbeeld de anderhalve meter buiten, geeft bijna tweederde van de onderzoeksdeelnemers (61%) aan het onlogisch te vinden of moeilijk te begrijpen waarom de gedragsmaatregelen in sommige situaties wel en in andere niet lijken te gelden. Hoewel 53% dit naast zich neerlegt en zo goed mogelijk de maatregelen probeert te volgen, geeft ongeveer 40% aan in de war te raken of minder gemotiveerd te zijn om de maatregelen op te volgen.

Vermijd drukte

In de week voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst is 39% van de respondenten op een plek geweest die te druk was om 1,5m afstand te houden. Van deze groep heeft 28% aangegeven dat ze minimaal 1 keer hebben besloten om te keren wegens de drukte. De meeste respondenten (90%) steunen de maatregel om drukte te vermijden en denken dat die goed werkt om het virus te bestrijden. In de praktijk vindt niet iedereen dit even gemakkelijk, 15% geeft aan het (heel) moeilijk te vinden.

In interviews is met mensen gesproken over grote bijeenkomsten, zoals de demonstraties die afgelopen weken werden gehouden, onder andere op de Dam in Amsterdam. Vrijwel unaniem is de opvatting dat demonstreren moet kunnen, mits 1,5 meter afstand gehouden wordt. Uit het bericht dat na de demonstratie op de

Dam van 1 juli geen mensen besmet zijn, leiden sommigen af dat buiten de kans op besmetting laag is, of in ieder geval op dat moment was.

Bij slechts een enkeling hebben de demonstraties gevolgen gehad voor het eigen gedrag. Sommigen zijn voorzichtiger geworden in het contact met anderen, maar dit leidde bij niemand tot een omslag.

Datum
2 juli 2020

Ons kenmerk

De helft van de geïnterviewden vertrouwt erop dat de overheid een goede afweging heeft gemaakt om grote evenementen, onder voorwaarden, weer toe te staan. De andere helft betwijfelt of het voor bezoekers mogelijk is om zich in een voetbalstadion of op een festivalterrein aan de 1,5 meter-maatregel te houden, of vindt het toestaan van evenementen op dit moment geen goed idee. Een enkeling vindt dat het geprobeerd moet worden en als het niet blijkt te werken, dan moet de versoepeling weer ongedaan gemaakt worden.

Houd 1,5 meter afstand

De 1,5 meter afstand houden lukt vaak, maar niet altijd (in 61% van de gemeten situaties waarin dat zou moeten). Het aantal respondenten dat het houden van 1,5 meter afstand (heel) makkelijk vindt, is de afgelopen twee maanden flink gedaald (van 63% naar 45%). Er zijn meer deelnemers die aangeven dat het lukt om in de bioscoop of het theater (74%) en de horeca (55%) afstand te houden, dan in de supermarkt (13%) of op het werk (24%).

In interviews is nader ingegaan op de ervaringen van mensen in de horeca. Meer dan de helft van de geïnterviewden heeft samen met vrienden en/of familie de horeca bezocht, met name vanwege de gezelligheid en om weer vrienden te zien. Er is ook een aantal geïnterviewden dat liever nog niet naar de horeca gaat.

De meeste geïnterviewden die wel de horeca hebben bezocht, waren tevreden over hun ervaring. Het personeel deed de gezondheidscheck en er werd genoeg ruimte gelaten tussen tafels zowel binnen als buiten. Een minderheid van de respondenten was minder positief. Het was soms te druk en ze zagen dat gasten zich niet altijd aan de regels hielden.

Hygiënemaatregelen

De hygiëne maatregelen zijn bij de 4^e meting overall redelijk stabiel gebleven. Van de respondenten geeft 40% aan dat ze meer dan 10 keer per dag hun handen wassen. Het aantal respondenten dat aangeeft (vaak tot altijd) hun handen te wassen als ze bij iemand op bezoek gaan is de afgelopen 2 maanden wel afgenomen van 75% naar 65%.

2.2 Determinanten

Het wel of niet naleven van de gedragsregels kan verschillende redenen hebben. Een van deze mogelijke redenen is de inschatting van het risico op besmetting. Uit de antwoorden van de onderzoeksdeelnemers blijkt dat 8% het (zeer) waarschijnlijk acht dat zij besmet worden met het coronavirus. Bijna de helft (47%) denk dat het (zeer) waarschijnlijk is dat zij anderen besmetten als zij zelf besmet zijn.

Ook de mate waarin mensen denken dat de gedragsregels helpen, kan van invloed zijn op het naleven ervan. Van de gedragsregel om bij verkoudheidsklachten thuis te blijven en geen bezoek te ontvangen en van de gedragsregel om geen handen te schudden, denkt 90% van de onderzoeksdeelnemers dat dit (heel) veel helpt. Voor het dragen van een niet-medisch mondkapje in het openbaar vervoer ligt dit percentage veel lager (36%). Opvallend is wel dat het draagvlak voor deze maatregel sinds eind mei juist is toegenomen met 11% (van 57% naar 68%). Een andere vrij recente gedragsregel is testen bij verkoudheidsklachten. Hiervan denkt 77% van de respondenten dat het (heel) veel helpt.

Datum
2 juli 2020

Ons kenmerk

De mate waarin mensen het opvolgen van de gedragsregels gemakkelijk vinden kan ook een rol spelen bij het opvolgen ervan. Uit de resultaten blijkt dat vooral veel onderzoeksdeelnemers de gedragsregel om geen handen te schudden (heel) makkelijk vinden (89%). De groep die het (heel) makkelijk vindt om een niet-medisch mondkapje in het openbaar vervoer te dragen is veel kleiner (38%). Het testen bij verkoudheidsklachten vindt 61% van de respondenten (heel) makkelijk.

2.3 Welzijn en welbevinden

De toename in het sociale leven brengt uitdagingen met zich mee, maar tegelijkertijd neemt het aantal mensen dat zich (enigszins) eenzaam voelde verder af naar 51% (dit was 2 maanden geleden 70%). De afname is vrijwel alleen te zien in de groep mensen die zich enigszins eenzaam voelt, de groep ernstig eenzamen blijft ongeveer even groot.

Mensen zitten weer wat beter in hun vel, het aantal mensen dat aangeeft zich (veel) meer angstig of somberder te voelen dan voor de crisis daalt (van respectievelijk 38% en 32% 2 maanden geleden naar 14% en 18%).

Op het gebied van leefstijl blijkt dat het aantal mensen dat (veel) minder is gaan sporten dan voor de crisis de afgelopen twee maanden gedaald is (van 53% 2 maanden geleden naar 37%). Terwijl het aantal mensen dat aangeeft tijdens de pandemie (veel) meer te zijn gaan bewegen en sporten, over tijd redelijk stabiel blijft (13-15%). Bij andere leefstijlaspecten is te zien dat een gedeelte van de mensen ongezonder leeft dan voor de crisis. Van de mensen die tabak gebruiken zegt bijna een derde meer tabak te gebruiken dan voor de crisis (30%) en één op de tien eet ongezonder dan voor de crisis.

2.4 Communicatie en vertrouwen

85% van de mensen praat wekelijks met anderen over de Nederlandse aanpak van de coronacrisis. Van de mensen die aangeven over de aanpak te praten met anderen, vond 38% dat de gesprekken (zeer) positief waren en 20% vond de gesprekken (zeer) negatief. Het percentage deelnemers dat gesprekken als (zeer) positief ervaart is vanaf de eerste meting gedaald met 27 procentpunt. Er lijkt een redelijk groot vertrouwen in de manier waarop de Nederlandse overheid probeert het coronavirus onder controle te houden: 68% heeft (veel)

vertrouwen, 7% (helemaal) geen vertrouwen. De mate van vertrouwen is stabiel vanaf de eerste meting. In vergelijking met andere landen doet Nederland het volgens 56% van de deelnemers (veel) beter, terwijl een kleinere groep het beleid als (veel) slechter scoort (6%). Ook dit is stabiel over de afgelopen twee maanden.

Datum
2 juli 2020
Ons kenmerk

Met behulp van twitter-analyse is meer zicht gekregen op de onderwerpen en vragen die de afgelopen maanden leefden op deze vorm van sociale media. Er worden doorlopend veel vragen gesteld over de gevolgen voor de economie, onduidelijkheid over de interpretatie van maatregelen en kritiek op de onlogica ervan. Het onderwerp complottheorieën verdween in mei uit de top-4, terwijl steeds meer mensen vragen stellen over aanpassingen naar het nieuwe normaal. Andere terugkerende vragen richten zich op de interpretatie van statistieken, medische aspecten van de ziekte, het plannen van vakanties en de angst voor een tweede golf.

2.5 Vakantieplannen

In het vragenlijstonderzoek is in de 4^e ronde een vraag toegevoegd over vakantieplannen. Hieruit komt het volgende resultaat:

- 35% is niet van plan deze zomer op vakantie te gaan
- 31% wel van plan, in Nederland
- 23% wel van plan, in Europa
- 1% wel van plan, buiten Europa
- 12% weet het niet

Ook in de 30 verdiepende interviews is ingegaan op de vakantie. Een meerderheid van de geïnterviewden gaat deze zomer in Nederland op vakantie of gaat niet op vakantie. De meest genoemde reden om in Nederland op vakantie te gaan, is dat het buitenland als risico voelt. Zo kan de situatie ineens veranderen, kun je ziek worden en weet je niet hoe de zorg daar geregeld is. Een ander veelgenoemd argument om in eigen land te blijven, is dat je zo terug bent, mocht de situatie verslechteren. Ook in de keuze om dit jaar helemaal niet op vakantie te gaan spelen de risico's en onzekerheid die een buitenlandvakantie met zich meebrengt een grote rol.

De geïnterviewden die wel naar het buitenland gaan, geven met name als reden dat ze hier erg aan toe zijn. Ook het lage aantal besmettingen in het betreffende land en het feit dat de overheid heeft gezegd dat je weer over de grens kunt reizen, spelen een even grote rol in de keuze om naar het buitenland te gaan. Sommigen maken de afweging om wel naar het buitenland te gaan, maar dan met de auto, zodat ze 'zo' terug zijn in geval van nood. Ook vindt een aantal dat je best naar het buitenland kunt als je je aan de maatregelen houdt.

3 Serologische zelftesten

Op verzoek van VWS is onderzoek uitgevoerd om vragen rond zelftesten te beantwoorden. Voor dit onderzoek zijn diverse methoden gebruikt:

literatuuronderzoek, exploratieve interviews, vragenlijstonderzoek onder 1000 respondenten (door UvA/Ipsos) en verdiepende interviews. De beschikbare literatuur bleek zeer beperkt bruikbaar, vanwege het nog ontbreken van COVID-19 specifiek onderzoek naar gedrag bij zelftesten. In plaats daarvan is gekeken naar zelftesten bij HPV en HIV, maar de uitkomsten daarvan hebben een echt andere betekenis voor gezondheid en gedrag en zijn daarom niet goed vergelijkbaar.

Datum
2 juli 2020

Ons kenmerk

Het vragenlijstonderzoek van Ipsos en de verdiepende interviews leidden tot de volgende conclusies:

- Mensen anticiperen dat een testresultaat van een serologische 'zelftest' hen niet beïnvloedt in het opvolgen van de gedragsmaatregelen.
- In het algemeen bestaat bij respondenten informatiebehoefte rond het verschil tussen diagnostisch en serologisch testen en de betrouwbaarheid en betekenis van een testuitslag.
- Mensen verwachten dat zij met name behoefte zullen hebben aan duiding (wat betekent dit voor mij?) en informatie, indien zij een positieve uitslag zouden krijgen van een serologische 'zelftest'. In dat geval verwachten zij informatie en/of advies met name bij de GGD of de huisarts te zoeken.

De volledige resultaten zijn vastgelegd in een memo Zelftesten, die aan VWS is aangeboden op 2 juli.

4 Overige producten Corona Gedragsunit

4.1 Jongeren

De uitkomsten uit de derde ronde vragenlijstonderzoek en interviews met ruim 30 jongeren, is vorige keer al aan de orde gekomen in de beleidsrapportage. Op basis van deze onderzoeken is nu een verdieping uitgevoerd, wat geresulteerd heeft in een memo Jongeren, die aan VWS is aangeboden op 25 juni jl..

Belangrijkste conclusies:

- De hygiënemaatregelen worden door jongeren over het algemeen goed nageleefd;
- De anderhalvemetermaatregel vinden jongeren het lastigst, met name als ze met vrienden/familie afspreken. Buiten/ op straat lukt het hen beter, vanwege de ruimte en omdat ze rekening willen houden met kwetsbare mensen;
- Voor de maatregel 'vermijd drukte' is veel draagvlak, maar deze wordt door velen wel als onduidelijk ervaren;
- Jongeren melden een toename van psychische klachten sinds het uitbreken van de pandemie. In het bijzonder jongeren die al kwetsbaar waren hebben het zwaar met de gevolgen van de maatregelen. Inmiddels lijken veel jongeren zich weer wat beter te voelen omdat ze weer vaker vrienden hebben opgezocht nu de maatregelen zijn versoepeld. Echter, dit geldt niet voor alle jongeren.

De conclusies in deze memo worden geactualiseerd met de resultaten van de 4e ronde vragenlijstonderzoek.

Dit vormt input voor de Webinar ***Jongeren in de 1,5m samenleving - Van crisis naar herstel*** op 9 juli aanstaande. De webinar organiseert het RIVM samen met (10)(2e) van de Nationale Jeugdraad; (10)(2e) van Dock Amsterdam; (10)(2e) van Garage2020 en (10)(2e), hoogleraar Communicatie en Gedragsverandering aan de Erasmus Universiteit Rotterdam & lid van de wetenschappelijke adviesraad van de corona gedragsunit.

Datum
2 juli 2020

Ons kenmerk

4.2 Webinar BIN-NL

Op 17 juni heeft het RIVM een webinar georganiseerd ter introductie van de corona gedragsunit voor het BIN NL netwerk – het netwerk van overheidsmedewerkers met interesse in het benutten van gedragsexpertise. Aan het webinar namen 130 mensen deel, wat de interesse in dit onderwerp onderstreept. Het webinar van 1 uur is opgenomen en terug te kijken voor geïnteresseerden via:

<https://attendeegotowebinar.com/recording/7842707996930076934>

4.3 Advies NZa

De Corona Gedragsunit heeft een selectie voorbeelden hoe zorginstellingen omgaan met het bevorderen van de naleving van gedragsregels, ontvangen van de Nederlandse Zorgautoriteit, gericht op de ondersteuning van heropstart van de zorg. Deze communicatie voorbeelden, een brede selectie uit het zorgsegment, zijn geanalyseerd vanuit het theoretisch Kader Preventiegedrag COVID-19 dat de Corona Gedragsunit hanteert en het stappenplan voor het ontwikkelen van overheidscommunicatie en interventies. Op basis van de analyse van de voorbeelden, heeft de unit een aantal adviezen gegeven aan de NZa ten aanzien van communicatie rond het weer opstarten van zorg. De memo is als bijlage bij deze beleidsrapportage opgenomen.

4.4 Corona Gedragsunit in het nieuws

In het Euro HealthNet Magazine is een artikel verschenen over het toepassen van gedragswetenschappen in de strijd tegen het nieuwe coronavirus, gebaseerd op het werk van de Corona Gedragsunit:

<http://eurohealthnet-magazine.eu/applying-behavioural-science-in-the-battle-against-the-coronavirus/>

De mogelijkheden van de corona gedragsunit zijn opgenomen in de handreiking communicatieaanpak coronabestrijding ten tijde van het opheffen van het NKC: <https://www.communicatierijk.nl/documenten/publicaties/2020/04/24/handreiking-communicatieaanpak-coronabestrijding>

In diverse artikelen is het werk van de Corona Gedragsunit genoemd, waaronder in [Trouw](#) (gedragsonderzoek als methode om het coronavirus op te sporen, d.d. 2 juli 2020) en het [Parool](#) (verwijzing naar de jongereninterviews met de UvA samen, d.d. 30 juni 2020).

Ook op NOS Radio 1, EenVandaag, Spraakmakers en Nieuws en co is enkele malen aandacht besteed aan het werk van de unit.

Datum
2 juli 2020

Ons kenmerk

5 **Blik vooruit komende weken**

- De 5^e meting van de gedragsvragenlijst loopt van 8 tot 12 juli. De vakantieperiode is dan aangebroken. De resultaten verwachten we te kunnen publiceren rond 24 juli;
- Testmemo; integratie van literatuur-, kwantitatief en kwalitatief onderzoek rondom testintentie en -gedrag, gebaseerd op meerdere onderzoeksronden;
- Eindrapportage Pharos/ErasmusMC - interviews met in vragenlijstonderzoek minder vertegenwoordigde groepen: migranten, lage SES;
- Update Jongerenmemo met uitkomsten ronde 4 vragenlijstonderzoek;
- Webinar Jongeren in de 1,5metersamenleving 9 juli;
- De volgende beleidsrapportage volgt eind juli 2020. Daarna is de oplevering van beleidsrapportages afhankelijk van de voortzetting van de opdracht aan de Corona Gedragsunit voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek.

(10)(2e) & (10)(2e)

RIVM Corona Gedragsunit
2 juli 2020